

Lekce 1:

Interpretační lekce k básni Pavla Novotného „Dědkovo sádlo“

Anotace lekce

Lekce je založena na interpretaci básně Pavla Novotného *Dědkovo sádlo*, která představuje výrazný příklad současné poezie pracující se silnou obrazností, rytmem, groteskností i znepokojivou atmosférou. Text není jednoznačně „vysvětlitelný“, a právě proto vytváří vhodný prostor pro interpretační práci zaměřenou na hledání významů, práci s ambivalencí a čtenářskou zkušeností. Báseň otevírá několik důležitých interpretačních linií: motiv dědka jako vnitřního démona, tělesnost a odpor, dědičnost a přebírání vzorců chování, strach z toho, co v sobě člověk nese, i vztah mezi absurditou, groteskou a existenciální úzkostí. Významnou součástí lekce je také poslech autorského čtení, protože u Pavla Novotného rytmus, intonace a performativní způsob přednesu výrazně ovlivňují účinek textu a způsob jeho vnímání.

Lekce je vystavěna jako interpretačně orientovaná hodina kombinující model E–U–R s fázemi identifikace, zkoumání textu a interpretace. Žáci nejprve reflektují vlastní zkušenost prostřednictvím volného psaní a následně během poslechu zachycují své bezprostřední reakce na text. Těžiště hodiny spočívá v interpretaci postavy dědka a v hledání konkrétních textových míst, která ukazují jeho ambivalentní povahu. Žáci pracují s otázkou, jak text vytváří obraz postavy, která je zároveň děsivá, směšná, ponižující i formující.

Cílem lekce je vést žáky k uvědomění, že literární postavy nemusí být jednoznačně dobré nebo špatné, ale často v sobě nesou rozpory odpovídající složitosti skutečných lidských vztahů. Postava dědka zde představuje člověka, který vypravěče formuje silou, tlakem i ponižováním, ale zároveň se stává součástí jeho identity a vnitřního hlasu. Text tak otevírá témata rodinných vztahů, moci, studu a „vnitřních hlasů“, které si člověk nese i do dospělosti. Lekce zároveň rozvíjí interpretační dovednosti žáků, jejich schopnost argumentovat pomocí konkrétních míst v textu a reflektovat vztah mezi jazykem, obrazností, emocemi a významem literárního díla.

Interpretační komentář k básni „Dědkovo sádlo“

Báseň *Dědkovo sádlo* patří k nejvýraznějším textům Pavla Novotného právě proto, že z konkrétní, téměř groteskní vzpomínky vytváří obraz hlubokého ponižení, rodinné moci a vnitřního traumatu, které v člověku přetrvává i v dospělosti. Text je založen na návratu jedné opakující se situace — nedělních obědů u prarodičů — které se postupně proměňují v dusivý rituál plný kontroly, studu a tělesné agrese.

Už úvodní obrazy „dábelských nedělí“, tun jídla a „těžkého mastného monolitu“ ukazují, že nejde jen o rodinnou vzpomínku, ale o zkušenost něčeho tíživého, co se léta vrství a usazuje v člověku.

Ústředním motivem básně je postava dědka, která však není zobrazena jednoznačně. Na jedné straně působí brutálně, ponižujícím a manipulativním způsobem zasahuje do světa dítěte — vtírá mu sádlo do vlasů, zesměšňuje ho, hodnotí, ponižuje a vnucuje mu vlastní představu života. Fyzické vetření sádla do hlavy představuje mnohem víc než jen absurdní rodinný výstřelek: jde o symbolické „vtiskování“ identity, násilné pronikání cizího světa do těla i psychiky dítěte. Sádlo zde funguje jako hmota, která ulpívá, nejde snadno smýt a stává se fyzickou stopou moci a studu. Dítě navíc nemá možnost tuto zkušenost vysvětlit — jeho „hlavu naloženou celou v sádle“ nikdo nemůže pochopit.

Zároveň ale dědek není jen karikaturou tyрана. Text opakovaně ukazuje jeho ambivalenci. Je směšný, groteskní, tělesný, téměř přehnaně materiální, ale zároveň v sobě nese určitou životní zkušenost a pokřivenou představu péče. Když mluví o tom, že „je potřeba, aby člověka lidi potřebovali“, odhaluje vlastní hodnotový systém založený na užitečnosti, závislosti a moci nad druhými. I jeho otázka, zda vnuk přichází „jenom najíst, anebo z lásky“, ukazuje hlubokou potřebu vztahu a uznání, i když vyjadřovanou manipulativním a ponižujícím způsobem. Právě proto je postava dědka tak znepokojivá — není čistě zlá, ale vnitřně rozporná, lidská i děsivá zároveň. Velmi silně to vystihuje obraz jeho „krásných pomněnkových očí“, který narušuje dosavadní obraz agresora a vytváří moment zvláštní lidskosti a smutku.

Báseň současně tematizuje rozštěpení mezi dvěma světy: „dole“ a „nahore“. Dědek opakovaně zdůrazňuje, že „tady u nich dole / že všechno je jinak / než tam u nás nahore“. Nejde jen o prostorové rozdělení domu, ale o střet dvou hodnotových světů, dvou představ o životě a identitě. Vypravěč se pohybuje mezi těmito světy a zároveň nikam úplně nepatří. Opakované útky „nahoru zpátky domů“ ukazují snahu uniknout ponižování a kontrole, ale zároveň i nemožnost úplného osvobození — po dvou víkendech se k obědům znovu vrací. Trauma se tak stává cyklickým a neuzavřeným.

Významnou roli v básni hraje také tělesnost, grotesknost a rytmus textu. Novotný pracuje s hromaděním detailů, opakováním a proudem řeči, který připomíná naléhavé vracení traumatické vzpomínky. Autorské čtení tento efekt ještě zesiluje: hlas, rytmus a intonace vytvářejí dojem, že text není jen vzpomínkou, ale znovuprožíváním situace. Báseň tak nepůsobí jako uzavřený příběh z minulosti, ale jako neustále přítomný vnitřní konflikt.

Právě v tom spočívá interpretační síla textu. *Dědkovo sádlo* neukazuje pouze konflikt dítěte s autoritativním dědkem, ale zachycuje zkušenost člověka, který v sobě nese cizí hlasy, stud, ponižování i rodinné vzorce, od nichž se nedokáže úplně oddělit. Dědek se postupně proměňuje téměř v „vnitřního démona“ — hlas, který člověka pronásleduje, hodnotí a formuje i dlouho poté, co fyzická situace skončila. Báseň tak otevírá otázky dědičnosti, identity, rodinné moci i toho, jak hluboko se do člověka mohou otisknout zdánlivě „obyčejné“ situace z dětství.

Časová dotace

45 min.

Klíčová slova

současná poezie, Pavel Novotný, interpretace literárního textu, autorské čtení, performativita poezie, literární postava, ambivalence, vzpomínka, identita, trauma, rodina, moc a autorita, jazyk a obraznost, symbol, motiv, čtenářská reakce, reflexe, volné psaní, dialogická výuka, interpretační dovednosti

Velká myšlenka

Některé vztahy, věty a zkušenosti v člověku zůstávají i po letech — formují ho, zraňují i ovlivňují jeho pohled na sebe sama. Literatura dokáže zachytit, že lidé a vzpomínky nebývají jednoznačné: mohou být zároveň odpudivé i blízké, kruté i formující.

Cíle lekce

Hlavní cíl lekce

Žáci prostřednictvím interpretace básně Pavla Novotného *Dědkovo sádlo* zkoumají, jak literární text vytváří ambivalentní obraz postavy a jak pomocí jazykových prostředků, obraznosti a autorského čtení vyvolává znepokojivý účinek a otevírá témata paměti, formování identity a vnitřních „hlasů“, které si člověk nese.

Cíle lekce

Žák

- zachycuje a pojmenovává vlastní čtenářský a posluchačský prožitek z básně,
- identifikuje v textu místa, která vytvářejí obraz postavy dědka,
- opírá svou interpretaci o konkrétní citace a situace z textu,
- charakterizuje dědka jako ambivalentní postavu,
- vysvětluje, jak jazyk, obraznost a způsob autorského čtení ovlivňují účinek básně,
- interpretuje vybrané motivy a symboly (např. motiv sádla, „krásný pomněnkový oči“),
- diskutuje o různých možných interpretacích textu a argumentuje své stanovisko.

Interpretační dovednost

- Žák interpretuje literární postavu na základě konkrétních textových stop a vysvětluje, jak text pomocí obraznosti, opakování a hlasu mluvčího vytváří významovou ambivalenci a znepokojivý účinek.

Afektivní / osobnostně rozvojový přesah

- Žák reflektuje, jak se do člověka mohou otiskovat vztahy, výroky nebo zkušenosti z minulosti, a uvědomuje si, že literární text může zobrazovat lidskou zkušenost jako vnitřně rozpornou a nejednoznačnou.

Rámcově vzdělávací program

Gymnázia (RVP G)

Lekce je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro gymnázia v oblasti vzdělávání Český jazyk a literatura, konkrétně v okruhu Literární komunikace.

RVP G uvádí, že žák:

„interpretuje literární text a diskutuje o jeho významu“ (RVP G, s. 14).

Tento výstup je v lekci naplňován prostřednictvím interpretace básně Pavla Novotného *Dědkovo sádlo*, formulováním interpretačních závěrů o postavě dědka a diskusí o významu motivů, symbolů a vztahů přítomných v textu.

RVP G dále uvádí, že žák:

„rozpozná významotvorné prvky textu a interpretuje jejich funkci“ (RVP G, s. 14).

Lekce tento výstup rozvíjí prostřednictvím analýzy obraznosti, opakování, rytmu, autorského hlasu a motivu sádla, které žáci interpretují jako významotvorné prvky podílející se na znepokojivém a ambivalentním účinku básně.

RVP G rovněž zdůrazňuje práci s literární postavou:

„charakterizuje literární postavy a sleduje jejich proměny v textu“ (formulace v souladu s RVP G).

Tento výstup je naplňován interpretací postavy dědka jako ambivalentní a významově nejednoznačné postavy, která v sobě spojuje prvky brutality, autority, péče i grotesknosti.

RVP G současně akcentuje práci s jazykem a kompozicí textu:

„uplatňuje při interpretaci znalosti o jazykových a kompozičních prostředcích literárního textu“ (RVP G, s. 14).

Tento aspekt je v lekci rozvíjen analýzou rytmu, opakování, obraznosti a performativního rozměru autorského čtení, které významně ovlivňují účinek básně a interpretaci postavy dědka.

Lekce dále rozvíjí klíčové kompetence, zejména:

- kompetenci komunikativní prostřednictvím diskuse a argumentace založené na práci s textem,
- kompetenci sociální a personální prostřednictvím sdílení různých interpretačních perspektiv,
- kompetenci k řešení problémů prostřednictvím práce s významovou nejednoznačností textu.

Lekce současně rozvíjí průřezové téma Osobnostní a sociální výchova, především v oblastech mezilidských vztahů, komunikace a reflexe osobní zkušenosti, a Mediální výchova prostřednictvím reflexe vztahu mezi literárním textem a performativním autorským přednesem.

Střední odborné vzdělávání (RVP SOŠ)

Lekce je současně v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro střední odborné vzdělávání (např. RVP 53–41–M/03) v oblasti Literatura a ostatní druhy umění a Práce s literárním textem.

RVP SOŠ uvádí, že žák:

„rozezná umělecký text od neuměleckého; vystihne charakteristické znaky různých literárních textů a rozdílů mezi nimi“ (RVP 53–41–M/03, s. 41).

Tento výstup je naplňován analýzou současné básně, její obrazností, rytmu, autorského přednesu a specifického způsobu práce s jazykem a literární postavou.

RVP SOŠ dále uvádí, že žák:

„interpretuje text a diskutuje o jeho významu“ (RVP 53–41–M/03, s. 41).

Lekce tento výstup naplňuje prostřednictvím interpretace postavy dědka, diskuse o ambivalenci jeho charakteru a formulování interpretačních závěrů o symbolické rovině básně.

RVP SOŠ rovněž zdůrazňuje čtenářskou zkušenost:

„vyjádří vlastní prožitky z recepce daných uměleckých děl“ (RVP 53–41–M/03, s. 41).

Tento výstup je realizován v reflexivních aktivitách, zejména při volném psaní, reflexi poslechu autorského čtení a formulování vlastních interpretačních odpovědí na závěrečné otázky lekce.

Lekce dále rozvíjí schopnost:

- interpretovat literární text na základě konkrétních textových stop,
- formulovat vlastní čtenářskou odpověď,
- reflektovat vztah mezi jazykem, emocemi a významem literárního textu.

Současně rozvíjí klíčové kompetence, zejména:

- kompetenci komunikativní,
- kompetenci sociální a personální,
- kompetenci k řešení problémů.

Lekce rovněž naplňuje průřezové téma Osobnostní a sociální výchova prostřednictvím reflexe mezilidských vztahů, autority a formování identity a Mediální výchova prostřednictvím práce s autorským čtením a reflexe jeho účinku na interpretaci textu.

Klíčové kompetence

Kompetence k učení

Lekce rozvíjí schopnost žáků:

- formulovat vlastní čtenářské a interpretační závěry,
- propojovat vlastní čtenářskou zkušenost s interpretací textu,
- vyhledávat významotvorné prvky literárního textu a interpretovat jejich funkci.

Žáci se učí reflektovat vlastní porozumění textu a opírat interpretaci o konkrétní textové pasáže.

Kompetence komunikativní

Lekce podporuje:

- formulování vlastních interpretačních stanovisek,
- argumentaci pomocí konkrétních míst v textu,
- dialog a sdílení různých čtenářských perspektiv.

Žáci během párových i skupinových aktivit diskutují o významu textu, reagují na interpretace ostatních a učí se obhajovat vlastní čtenářské závěry.

Kompetence sociální a personální

Lekce rozvíjí:

- schopnost spolupráce při interpretačních aktivitách,
- respekt k odlišným interpretacím textu,
- reflexi vlastních zkušeností a postojů.

Žáci pracují s tématy rodinných vztahů, autority a formování identity, zároveň se učí bezpečně sdílet vlastní čtenářské reakce a naslouchat ostatním.

Kompetence k řešení problémů

Lekce podporuje:

- práci s významovou nejednoznačností textu,
- hledání různých interpretačních možností,
- schopnost formulovat a ověřovat interpretační hypotézy.

Žáci interpretují ambivalentní postavu dědka a propojují konkrétní textové prvky se symbolickou rovinou básně.

Průřezová témata

Osobnostní a sociální výchova

Lekce rozvíjí témata:

- poznávání a rozvoj vlastní osobnosti,
- mezilidské vztahy,
- komunikace,
- práce s emocemi a osobní zkušeností.

Žáci reflektují, jak mohou výroky, vztahy nebo zkušenosti formovat lidskou identitu a vnitřní svět člověka.

Mediální výchova

Lekce rozvíjí schopnost:

- vnímat různé podoby uměleckého sdělení,
- reflektovat vztah mezi textem, hlasem a performativním přednesem.

Důležitou součástí interpretace je práce s autorským čtením básně a reflexe jeho účinku na čtenáře.

Multikulturní výchova / Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (možný přesah)

Lekce nepřímo otevírá témata:

- mezigenerační zkušenosti,
- přenosu hodnot,
- autority,
- a formování identity v rodinném a společenském kontextu.

Pomůcky

- Vytisknutý text básně „Dědkovo sádlo“
- Pracovní list č. 1: Interpretační lekce k básni Pavla Novotného „Dědkovo sádlo“
- Interaktivní tabuli/obrazovku s reproduktory, aby mohlo zaznít autorské čtení básně:
<https://www.youtube.com/watch?v=Fhrdfs3xKD8> (23:30–27:20)

Popis průběhu lekce

Evokace (7 min.)

Úvodní otázka: „Existují věty, hlasy nebo výroky, které si člověk pamatuje ještě dlouho poté, co je slyšel?“

1. Volné psaní (3 minuty)

Zadání

Pište bez přerušení:

- jaké věty nebo hlasy si člověk může nést v sobě,
- proč si některé výroky pamatujeme,
- jak se mohou do člověka otisknout,
- a jak mohou ovlivňovat to, jak o sobě přemýšlíme.

Učitel žákům zdůrazní:

- nejde o správné odpovědi,
- nemusíte psát souvisle,
- nikdo nebude text hodnotit.

Kritéria úspěchu slovy žáka (hodnocení jako učení, kritéria jako vodítka)

- Psal/a jsem po celý stanovený čas.
- Psal/a jsem souvislý text.
- Když jsem nevěděl/a, jak dál, stále jsem psala, a k tématu jsem se snažil/a vrátit.
- Neplánoval/a jsem dopředu, co napíšu.
- Nevracela jsem se.
- Nepřemýšlela jsem o pravopise, vím, že chyby si mohu dodatečně opravit.
- Podařilo se mi zachytit důležitou, užitečnou myšlenku.

2. Think – Pair – Share (4 minuty)

- **Think:** Žáci si ve svém volném psaní podtrhnou: jedno slovo, jednu větu, nebo jednu myšlenku, která je pro ně důležitá.
- **Pair:** Ve dvojicích sdílejí, co si vybrali, proč právě to, co je na tom znepokojivé nebo důležité.
- **Share:** Společné sdílení, učitel zapisuje na tabuli klíčová slova.
- **Možná klíčová slova:** hlas, věty, paměť, rodiče, děda, autorita, ponižování, rada, výsměch, tlak, očekávání, stud, strach, kontrola, opakování, vnitřní hlas, zkušenost, dospívání, formování, něco, co zůstane, něco, co slyším dodnes
- **Přechod k poslechu:** „Některé hlasy nebo výroky v člověku zůstávají i po letech. Někdy člověka formují, někdy zraňují, někdy se jich nedokáže úplně zbavit. V následující básni uslyšíte hlas a postavu, které se do vyprávěče velmi silně otiskly.“

Uvědomění si významu informací (32 minut)

Aktivita 1 – Poslech autorského čtení a reflexe (14 minut)

1. Poslech (4 minuty)

<https://www.youtube.com/watch?v=Fhrdfs3xKD8> – 23:30-27:20

Zadání před poslechem

Během poslechu si zapisujte: obrazy, slova, nebo momenty, které vás překvapily, zasáhly, zneklidnily, nebo kterým úplně nerozumíte.

Důležitá instrukce pro žáky: Nemusíte textu hned „správně porozumět“. Důležité je všimnout si toho, jak na vás působí.

2. Individuální reakce (2 minuty)

Zadání do pracovního listu

Po poslechu si stručně запиšte:

- 3 slova, která vystihují atmosféru textu,
- 1 moment, který vám zůstal v hlavě,
- a 1 otázku nebo nejasnost, která se během poslechu objevila.

3. Pair-share (3 minuty)

Ve dvojici porovnejte své reakce a zkuste najít něco společného, a něco, v čem jste text vnímali jinak.

4. Společné mapování na tabuli (5 minut)

Tři větší interpretační okruhy.

A) Atmosféra a účinek: Jak na vás text působil?

Učitel zapisuje na tabuli možné reakce: chaos, dusno, agresivita, humor, noční můra, napětí, hnus, absurdita...

B) Postava dědka: Jak na vás působil dědek?

Tato oblast je nejdůležitější pro další aktivitu.

Možné reakce: děsivě, směšně, jako tyran, jako někdo z rodiny, jako hlas v hlavě, absurdně, lidsky, odpudivě.

C) Hlas autora a způsob čtení: Co do textu přidával samotný autorův hlas?

Tohle je velmi důležitá oblast, protože bez její reflexe se ztratí performativní rozměr básně.

Možné reakce: naléhavost, autenticita, únava, nervozita, agresivita, intimita, pocit zpovědi.

A pak velmi důležitý přechod: „Mluvili jsme o tom, jak na nás dědek působil — děsivě, směšně, agresivně, ale někdy možná i lidsky. Teď se podíváme, jak text tento obraz dědka vytváří.“

Až teď rozdáme žákům text básně.

Aktivita 2 – Jak text vytváří postavu dědka? (10 minut)

1. Nejprve se vraťte k místům, která vás během poslechu znepokojila, překvapila, nebo vám utkvěla v hlavě. V textu je podtrhněte nebo označte.

2. Vyberte alespoň tři citace nebo situace, které podle vás něco důležitého ukazují o dědkovi.

Zaměřte se na to:

- jak dědek jedná,
- jak mluví,
- co od vypravěče očekává,
- čeho se vypravěč bojí,
- ale také proč dědek nepůsobí jen jako „zlá postava“.

3. Do tabulky запиšte konkrétní citaci nebo situaci a krátké vysvětlení, co díky ní o dědkovi zjišťujeme.

Příklady:

Citace nebo situace, Co díky ní zjišťujeme o dědkovi?

„vjedou mi rázně do vlasů“	Dědek působí fyzicky a mocensky. Vypravěč z něj cítí tlak a kontrolu, jako by neměl právo odporovat.
„slabomyslněj“	Dědek vypravěče ponižuje a hodnotí ho tvrdým jazykem. Jeho způsob mluvy je agresivní a zraňující.
„budeš popelářem“	Dědek má jasnou představu o tom, jaký má člověk být a co má v životě dělat. Zdůrazňuje praktičnost a užitečnost.
situace s obědy	I když dědek působí tvrdě, objevuje se u něj určitá forma péče a každodenního řádu. Není jen krutý nebo zlý.
„aby člověka lidi potřebovali“	Dědek prosazuje hodnotu práce, užitečnosti a disciplíny. Je vidět, že jeho názory vycházejí z určité životní zkušenosti.
„krásný pomněnkový oči“	Obraz narušuje jednoznačně negativní pohled na dědka. Najednou působí lidsky, zranitelně nebo dokonce něžně.
opakované návraty k dědkovi a sádku	Vypravěč se od této vzpomínky nedokáže úplně oddělit. Dědek v něm zůstává jako silná vnitřní stopa nebo hlas.
groteskní a absurdní momenty	Dědek není realisticky popsán, ale skoro přehnaný, démonický obraz, který spojuje humor, odpor i strach.

4. Nakonec společně zkuste odpovědět:

- **V čem chce mít dědek kontrolu?**

Možná odpověď: Dědek chce mít kontrolu nad tím, jak se bude vypravěč chovat, jaký člověk z něj vyroste a jak bude fungovat ve světě. Kontroluje ho fyzicky i slovně, hodnotí ho, ponižuje a snaží se mu vnucovat vlastní představu o správném životě. Je důležité, aby byl člověk „tvrdý“, praktický a užitečný.

- **Co považuje za důležité?**

Možná odpověď: Důležitá je pro něj práce, disciplína, odolnost a schopnost obstát v životě. Zdá se, že věří tomu, že člověk musí být tvrdý, aby přežil a aby ho ostatní potřebovali. Jeho postoje mohou vycházet z vlastní životní zkušenosti nebo z prostředí, ve kterém vyrůstal.

- **Proč může působit zároveň odpudivě i lidsky?**

Možná odpověď: Na jedné straně je hrubý, ponižující a vyvolává strach, na druhé straně ale nepůsobí jako úplně „zlý člověk“. Objevují se u něj momenty péče, každodennosti nebo lidské slabosti. Vypravěč ho navíc nevnímá jen s odporem, ale i s určitou fascinací nebo citovou vazbou. Právě tato nejednoznačnost dělá postavu dědka silnou a uvěřitelnou.

- **Co podle vás znamená spojení: „krásný pomněnkový oči“?**

Možná odpověď: Toto spojení narušuje obraz dědka jako čistě děsivé postavy. Oči mohou symbolizovat lidskost, zranitelnost nebo něco, co si vypravěč navzdory všemu uchoval v paměti jako krásné nebo blízké. Obraz ukazuje, že vzpomínky na druhé lidi bývají složité a rozporné — člověk může zároveň cítit odpor i blízkost.

Aktivita 3 – Kdo je vlastně dědek? (8 minut)

Diskuse nad interpretační otázkou:

Je dědek v textu spíš tyran, nebo člověk, který chce vypravěče připravit na život?

Zadání

Při odpovědi:

- vycházejte z konkrétních míst v textu,
- zkuste hledat rozpory a ambivalenci postavy,
- vysvětlete, proč dědek nepůsobí jednoznačně.

Možné navazující otázky

- **Čeho se vypravěč na dědkovi bojí?**

Možná odpověď: Vypravěč se bojí jeho agresivity, ponižování a tlaku, který na něj vytváří. Dědek působí nepředvídatelně a dominantně, jako někdo, kdo může zasáhnout do jeho těla i identity. Zároveň se ale vypravěč možná bojí i toho, že se mu začne podobat nebo že jeho hlas v sobě ponese dál.

- **Co si z něj ale zároveň odnáší?**

Možná odpověď: Přestože je vztah k dědkovi bolestný a znepokojivý, vypravěč si z něj odnáší určitý obraz života, představu síly, práce nebo odolnosti. Dědek se stává součástí jeho vnitřního světa — jako zkušenost, hlas nebo vzorec chování, který v něm zůstává i v dospělosti.

- **Jak může být někdo zároveň krutý, směšný i formující?**

Možná odpověď: Lidé nebývají jednoznační. Dědek může být krutý svým chováním a jazykem, ale zároveň působí místy groteskně nebo absurdně, což z něj nedělá jen „monstrum“. Přesto má na vypravěče silný vliv — právě proto, že je výraznou a nepřehlédnutelnou postavou. Text ukazuje, že i bolestné nebo problematické vztahy člověka formují a zůstávají v jeho paměti.

Přechod k symbolické rovině

Učitel:

„Zdá se, že dědek v básni není jen konkrétní člověk. Některé obrazy a motivy působí skoro jako traumatická vzpomínka nebo vnitřní hlas, který ve vypravěči zůstal.“

Symbolická rovina

Zamyslete se:

- Proč se v básni opakovaně objevuje právě motiv sádla?

Možná odpověď: Motiv sádla působí velmi fyzicky, nepříjemně a vtíravě. Je to něco mastného, co ulpívá a nejde snadno odstranit. Právě proto může dobře vyjadřovat zkušenost nebo vzpomínku, která se člověku „přilepí“ a zůstává v něm i po letech.

- Co může symbolizovat?

Možná odpověď: Sádlo může symbolizovat ponižování a moc, něco odpuzivého, co člověk nechce nést, vtiskování identity nebo cizího světa, fyzickou stopu minulosti, ale i tělesnost, syrovost a konkrétnost vzpomínek. Proto sádlo nepůsobí jen jako obyčejná věc, ale jako obraz něčeho hlubšího, co ve vypravěči zůstalo.

- Proč se k němu vypravěč stále vrací?

Možná odpověď: Vypravěč se k motivu vrací, protože je spojený s intenzivní zkušeností a s postavou dědka, která ho silně ovlivnila. Opakování ukazuje, že některé vzpomínky nebo „hlasy“ člověk nedokáže úplně vytěsnit. Motiv sádla se tak stává symbolem něčeho, co v člověku zůstává, i když by se od toho chtěl osvobodit.

Reflexe (6 minut)

Individuální psaní

Dokonči jednu větu:

Dědek v této básni představuje...

nebo

Nejvíce znepokojivé na postavě dědka je...

nebo

Některé věty a hlasy v člověku zůstávají, protože...

Možné odpovědi

- **Dědek v této básni představuje...**

...člověka, který vypravěče formoval strachem, tlakem i ponižováním, ale zároveň se stal součástí jeho identity a vzpomínek.

...vnitřní hlas nebo zkušenost, které se člověk nedokáže úplně zbavit.

...postavu, která je zároveň děsivá, směšná i lidská.

- **Nejvíce znepokojivé na postavě dědka je...**

...že si vypravěč i přes všechny odpor některé jeho věty a postoje nese dál v sobě.

...že nepůsobí jen jako „zlá postava“, ale někdo blízký a důležitý.

...jak silně dokáže zasahovat do toho, jak vypravěč přemýšlí o sobě i o světě.

- **Některé věty a hlasy v člověku zůstávají, protože...**

...jsou spojené se silnými emocemi, strachem nebo studem.

...člověka formují už od dětství a postupně se stávají součástí jeho myšlení.

...i bolestné vztahy mohou být pro člověka důležité a těžko se od nich úplně osvobozuje.

Závěrečná diskuse

- Proč se podobné postavy do člověka tak silně otisknou?
- Je možné se od takových hlasů úplně osvobodit?
- Proč autor o dědkovi píše právě takto?

Možné odpovědi

- **Proč se podobné postavy do člověka tak silně otisknou?**

Protože jde často o lidi, kteří člověka formují v dětství nebo v důležitých obdobích života. Jejich slova, chování nebo způsob jednání se postupně stávají součástí toho, jak člověk přemýšlí o sobě i o světě. Silné emoce — strach, stud, obdiv nebo potřeba uznání — způsobují, že si podobné zkušenosti člověk dlouho pamatuje.

- **Je možné se od takových hlasů úplně osvobodit?**

Možná ne úplně. Člověk si některé zkušenosti a „hlasy“ nese celý život, i když se vůči nim vymezuje. Může je ale lépe pochopit, reflektovat nebo si uvědomit, jak ho ovlivňují. Báseň naznačuje, že minulost v člověku zůstává, ale nemusí ho úplně určovat.

- **Proč autor o dědkovi píše právě takto?**

Autor používá syrový, groteskní a místy absurdní jazyk, aby zachytil intenzitu vzpomínky i rozporuplnost vztahu k dědkovi. Text nepůsobí jako klidné vyprávění, ale spíš jako proud vzpomínek, emocí a vnitřních hlasů. Právě díky tomu báseň vyvolává silný pocit neklidu, tělesnosti a osobní zkušenosti.

DĚDKOVO SÁDLO

Všechny ty nedělní obědy,
ty ďábelské neděle, kdy jsem musel
sestoupit tam dolů
k nim na oběd,
vejít přesně ve dvanáct,
pozdravit „dobrý den“,
pojídat kachny a vepřové a hovězí,
ty tuny zelí a knedlíků,
nakonec za všechno poděkovat,
říct „nashledanou“.

Všechno tohle se léta a léta
kupilo, houstlo to do
těžkého mastného monolitu.

S tím sádlem mi to dědek
provedl několikrát,
ten obraz se stále vrací:
otevírám prosklené dveře předsíně,
vzápětí mě překvapí dvě obrovské ruce
obalené čerstvým tukem z výpečků,
vjedou mi rázně do vlasů,
důkladně mydlivě vemnou mi sádlo
hluboko do hlavy, oddálí se,
dají mi chvíli oddech,
pak je mi kštice mocnými tahy
kartáčem uhlazena na pěšinku
a já už se hroutím do sebe,
v mrákotách vybíhám ven
v pláči, ve žhavém slunci
utíkám nahoru zpátky domů
sádlo se roztéká, kape,
slévá se se slzami,
kape to na žhavé
kočičí hlavy,
dědek na mě burácí
jídelním oknem do ulice
a já utíkám a utíkám
zpátky k nám nahoru.

A ožrala cikán starousedlík,
co bydlel na statku pod Výšinou,
zrovna si to šinul dolů
do hospody s tím svým
obřím džbánem,
ten zase zíral
na tu naši scénu
a já se styděl,
styděl jsem se
příšerně
za ty dva v tom domě
a za svou hlavu
naloženou celou v sádle,
kterou po cestě zpátky vzhůru
nikdy nešlo nikomu vysvětlit.

Doma mě máti umyla saponátem
a společně jsme se rozčilovali nad tím,
jaký příkoří se nám to děje,
jak nám kdykoli můžou vtrhnout do našeho světa,
jak si nám všechno zpřeházejí, rozmetají,
jako bychom jim patřili od začátku až do konce,
a že už k nim na ty obědy chodit nebudu
a že jsme stejně vítězové.

Ale vydrželi jsme to jen dva víkendy
a už jsem tam zase šel
s hlavou skloněnou.

A dědek stále připomínal,
že tady u nich dole
že všechno je jinak
než tam u nás nahoře,
že tady u nich se
strouhá parmezán
do okurkových sklenic
a že je potřeba, aby člověka
lidi potřebovali, aby mu
byli zavázaný,
a vždycky se mě ptal,
jestli jsem se přišel
jenom najíst,
anebo jsem přišel
z lásky k nim,
a já nevěděl, jak odpovědět,
nakonec jsem řekl:
*z lásky k vám jsem se
přišel k vám najíst*
a on opakoval tiše:
*z lásky k vám jsem se
přišel k vám najíst*

a zas koukal těma svýma
krásnýma pomněnkovýma očima
do těch bleděmodrých kachlíků
- nad plynovým vaříčem
a pronesl jakoby soucitně,
že jsem slabomyslnej,
a pak se odmlčel
a stál tam jak socha,
v těch svých plavkách,
tlakoval se a chvěl
jak papiňák s hovézím,
až pozvolna začal syčet,
až vybuchl.

A já zase utíkal a utíkal
 pryč od nich, přes sklep,
nenajedenej,
po anglickém trávníku,
kolem metasekvoje
nahoru zpátky domů
a on burácel jídelním oknem:

*slabomyslnej
a ke všemu ještě
s uštěpačným výrazem!
budeš popelářem!
tahat budeš popelnice
s cikánama jezdit
popelářským vozem!*

A já utíkal,
slzy už zase
kapaly na ty kostky
a zase jsem natrefil toho cikána,
jak si to v dřevých teplákách,
se džbánem v ruce
houpavě valí na Břízu
a jenom vyjeveně zírá.

PRACOVNÍ LIST Č. 1:

INTERPRETAČNÍ LEKCE K BÁSNI PAVLA NOVOTNÉHO „DĚDKOVO SÁDLO“

1. Úvodní otázka: *Existují věci nebo vlastnosti, které v sobě člověk nechce nést — ale stejně je v sobě cítí?*

a) Volné psaní

Pište bez přerušení:

- co vás v souvislosti s otázkou napadá,
- jaké obrazy, situace nebo pocity se vám vybaví,
- co může znamenat „nést něco v sobě“.

Neřešte pravopis ani styl. Nepřemýšlejte dopředu, co napíšete.

b) Think – Pair – Share

Podtrhněte: jedno slovo, jednu větu, nebo jednu myšlenku, která je pro vás důležitá.

Zapište ji:

2. Poslech autorského čtení

Zadání před poslechem

Během poslechu si zapisujte: obrazy, slova, nebo momenty, které vás: překvapily, zasáhly, zneklidnily, nebo kterým úplně nerozumíte.

Nemusíte textu hned „správně porozumět“.

Důležité je všimnout si toho, jak na vás působí.

Po poslechu si stručně запиšte 3 slova, která vystihují atmosféru textu:

1 moment, který vám zůstal v hlavě

1 otázku nebo nejasnost, která se během poslechu objevila

3) Jak text vytváří postavu dědka?

Pracujte ve dvojici.

a) **Vraťte se k místům, která vás během poslechu:** překvapila, znepokojila, nebo vám utkvěla v hlavě. V textu si je označte nebo podtrhněte.

b) **Vyberte alespoň 3 citace nebo situace, které podle vás něco důležitého ukazují o dědkovi.**

Zaměřte se například na: jak dědek jedná, jak mluví, co od vypravěče očekává, čeho se vypravěč bojí, proč dědek nepůsobí jen jako „zlá postava“.

Doplňte tabulku:

Citace/ situace z textu	Co se díky ní dozvídáme o dědkovi

c) **Společně promyslete:**

V čem chce mít dědek kontrolu?

Co považuje za důležité?

Proč může působit zároveň odpudivě i lidsky?

Co se změní v našem pohledu na dědka ve chvíli, kdy se objeví obraz „krásných pomněnkových očí“?

4) Kdo je vlastně dědek?

Diskusní otázka: Je dědek v textu spíš tyran, nebo člověk, který chce vypravěče připravit na život? Při odpovědi: vycházejte z konkrétních míst v textu, hledejte rozpory a ambivalenci postavy.

Poznámky z diskuse

5) Symbolická rovina

Zamyslete se: Proč se v básni opakovaně objevuje právě motiv sádla? Co může symbolizovat? Proč se k němu vypravěč stále vrací?

6) Závěrečná reflexe

Dokonči jednu větu:

- Dědek v této básni představuje...
- Nejvíc znepokojivé na postavě dědka je...
- Některé věty a hlasy v člověku zůstávají, protože...